

в стихах» в статье Л. Найдич (эти пушкинские перечисления вдохновили в последствии и литературу XX века, в том числе Б. Пастернака). Стратегию «динамических систем» в двух произведениях Пушкина (*Пророк*, *Когда за городом задумчив я брожу...*) исследует С. Шварцбанд. В. Паперный в своей «сказке» о сказке о Золотом Петушке приходит – в отличие от авторитетной статьи А. Ахматовой – к выводу о связи этого произведения с мотивами из *Книги Притчей* а *Песни Песней* – сочетание мудрости, эротики и смерти.

Замечательна статья об *Истории Пугачева* (М. Ланглебен), которой открывается второй раздел: анализ показывает, что Пушкин в семантико-стилистической структуре своего произведения скрыл связь пугачевского мятежа и екатеринского наказания мятежной природы, осуждение обеих сторон и пессимистическую перспективу России (переименование как казнь – новые пугачевщины в России неизбежны). Огромную работу проделал С. Шварцбанд в поисках хронологии в *Евгении Онегине* по следам пушкинских слов «...и время расчислено по календарю» и И. Серман, анализирующий тему Пушкин и Грибоедов – реформаторы русской драматургии. Отнюдь не идиллические отношения Пушкина к возможностям женской литературы и к крупному роману исследуют В. Брио и М. Соколянский (романный набросок *Русский Пелам*). Б. Голлер открывает два стихотворения – Пушкина и Лермонтова – как потаенные предисловия к *Евгению Онегину* и к *Герою нашего времени*, исправляя ошибочную точку зрения о запрещении пушкинских произведений и о положительном отношении Лермонтова к пушкинскому творчеству. О полисемической природе образа фиктивного Пушкина в *Даре* В. Набокова пишет С. Сендерович.

Трудно серьезно и критически отнестись – в пределах сжатой информации – к отдельным концепциям. Скажу только, что все статьи носят настоящий креативный характер, подчеркивая литературоведение как науку поисков. Жаль, что издателям не удалось устранить больше ошибок, главным образом технических и графических.

Ivo Pospíšil

Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy. Editor Ivo Pospíšil. Brno, Masarykova univerzita 1998, 159 str.

Sborník podchycuje příspěvky, které odezněly na pracovním semináři *Slovakistika v Brně a česko-slovenské vztahy*, který pod záštitou děkanky FF MU uspořádal začátkem listopadu Ústav slavistiky. Semináře se zúčastnilo 16 badatelů a byl uspořádán u příležitosti otevření slovakistiky jako samostatného oboru magisterského pětiletého studia. Recenzovaný materiál má současně dokumentovat stav studia u nás a sloužit jako „výchozí učební text“ pro studenty i mimouniverzitní veřejnost. A hned úvodem dodejme, že jeho největší zásluha spočívá nikoli v zásadně novém pohledu na problematiku poměrně složitou, v mnoha důsledcích přesahující hranice lingvistiky a literární vědy. Většina příspěvků usiluje o vědecky zdůvodněné „stavění mostů“ mezi obě ná-

rodní literatury. Pohled není citově resentimentální, jak jsme to zaznamenávali bezproštědně po rozdělení federace, ani nacionálně předsudečný (ten bohužel později poznamenal část publicistiky české i slovenské).

Jakkoli si sborník neklade programotvorné cíle, vyslovuje se řada badatelů právě k problematice metodologické. Je to pochopitelné i při ohlžení zpět, do dějin české slovakistiky. Ta se totiž studovala a vykládala v rámci bohemistiky, což je hledisko v současnosti nevyhovující – nikoli díky rozdělení federativního Československa, jak by se mohlo na první pohled zdát, nýbrž v důsledku změn ve společenském vědomí (které vykonávaly a vykonávají tlak na paralelní zkoumání obou literatur z hledisek více méně nacionálních), jichž bylo ono rozdělení jen formálně právním výrazem, jakkoli bolestným. Kontext česko-slovenský zůstává samozřejmě zachován jako literární celek a literární společenství (jako fakt literárně historický, ale věčně že i perspektivní), avšak k němu přistupují výrazněji – jak vyplývá z Pospíšilovy úvodní přednášky – i kontexty „slovansko-slovenské a evropsko-slovenské“ (s. 10), v čemž se spatřuje specifické postavení předmětu v rámci slavistiky u nás i na Slovensku. Pospíšilův druhý sborníkový příspěvek je nazván *Slovenský literárněvědný trojúhelník: Komparatistika – genologie – translatoologie* a analyzuje tři základní disciplíny, v nichž se výrazně rozvinulo slovenské literárněvědné bádání, takže nejen konkuruje českým a bohemistickým disciplínám: např. literární komparatistiku ve srovnání s českou vyznačuje „vyšší míra teoretické průraznosti a vybočování z tradičních schémat“ (s. 48). Rovněž o slovenské translatoologii soudí oprávněně, že „již řadu let je slovenské myšlení o překladu zajímavější a objevenější než české, translatoologické práce jsou tu i více společensky ceněny“ (s. 51, v analýze dvou svazků sborníku K otázkám teorie a praxe dějin překlada na Slovensku). Na závěr konstatuje, že „v slovenské literární vědě – na rozdíl od dnešní dominující české, v níž převažuje svinutí do sebe, introspekce soustředěná na akt individuální interpretace vyrůstající z dílčích metodologických postupů strukturálních škol, – se více prosazuje radikální pohyb do stran a disciplinární disperze“ (s. 54). Literární věda na Slovensku se vyvazuje ze závislosti na českých autoritách (s. 55).

Pospíšilovu tezi o větší míře teoretického pohybu a systematickosti slovenské komparatistiky částečně potvrzuje i příspěvek slovenského genologa Jozefa Hvišče nazvaný *Porovnávací výklad slovanských literatur*. Autor upozorňuje na přílišnou míru abstraktnosti systému, v němž se literární komparatistika jeví jako obecná teorie typologických vztahů meziliterárního procesu (v patrné narážce na D. Durišina), avšak ve skutečnosti (resp. praktické aplikaci) „bola iba porovnávacou interpretáciou čiastkových faktov a javov meziliterárnych vzťahov a súvislostí“ (s. 25). Pro „komparovanie“ jako obecnou metodu literární vědy je nevhodnější genologie, na niž však pohlíží hledisky strukturalistickými, a proto soudí, že „štruktúry nemajú vývin, majú iba obmeny, modifikácie, invarianty a varianty“ a formuluje zásady komparativní genologie slovenských literatur. Mám však zato, že strukturalistický pohled, jenž dnes podstatným způsobem brzdí literární historiografii – bohemistiku u nás patrně nebude moci tvořit alternativu zpochybňované komparatistice, protože narazí na mnoho hranic a metodologických mantinelů v podobě nehistoricky vymezené „literárnosti“ a „neliterárnosti“ jevu, podcenění biografického studia, a tím i geneze díla a textu atp., nehledě na obraz národní literatury či literatury multikulturního prostoru, která je interpretovatelná jen jako

literární celek, tedy vztahově. Každý pojem, i pojem žánru nebo „románu“, „balady“, „exempla“, je značně historicky proměnlivý a beze zbytku nestrukturovatelný, prokazatelně se vyvíjející (i zastarávající!) jako proměnlivé obsahy lidského vědomí, citění a vkus. Ale to by byla úvaha překračující rámec sborníku...

Puristické tendence ve slovenské jazykové teorii podrobují analýze a kritice Milan Jelínek (ref. *O některých puristických tendencích v kultuře spisovné slovenštiny*) a Juraj Dolník (*Postoje k bohemismom v súčasnej slovenčine*). Jelínek využívá závěrů (obecně platných) pražského lingvistického kroužku, aby ukázal, že snahy vymycovat z živého jazyka funkční jazykové jevy, jak to navrhuje puristická příručka *Ako nehrešit proti slovenčine*, je nesmysl, který snad „nebude mít na slovenskou jazykovou praxi větší vliv“ (s. 39). Mohl se přitom opřít i o zkušenosti z krachu českého tažení proti tzv. germanismům ještě v tomto století. Podobně i Dolník soudí, že „slovensko-česká interakcia nepotrebuje umelú reguláciu“ (s. 44), a dovozuje to teoreticky (na opozici „etno-identifikačnej funkcie“ slovenštiny a funkční interpretace jazykových jevů, označovaných za bohemismy). Škoda, že v sborníku chybí studie věnovaná slovakismům v českém (moravském) prostředí.

Zajímavé jsou i další příspěvky. Dagmar Dorovská analyzuje (ve studii *Slovenská literatúra v české škole*) postavení slovenské literatury v literární výchově po roce 1992. Soudí, že slovenská literatura dnes mizí z učebních plánů a osnov, a to zcela mechanicky, bez ohledu na řadu živých hodnot slovenského písemnictví. Jakkoli Přehled dějiny literatury I.-III. (na středních školách nejčastěji používaný učební text) věnují slovenské literatuře dostatečný prostor, není v čítankách zastoupena ani jednou ukázkou nebo textem k interpretaci. To jistě není jev zdravý, ačkoli je třeba dodat, že poměrná volnost daná učitelům a středoškolským profesorům při sestavování tematických plánů i maturitních otázek vede k tomu, že na mnohých školách není slovenská literatura ignorována a přehlížena (je možné, že zde působí tlak tradice školní praxe). Roli publicistiky při utváření česko-slovenských vztahů, zvláště Lidových novin a působení Aloise Gregora, sleduje Věra Linhartová (*Na okraj kulturního vzťahu česko-slovenského*). Jeho odkaz hodnotí pozitivně i Jarmila Bartáková, sama velmi dobrá pedagožka (*Z historie slovakistiky na Masarykově univerzitě*). Na podobou slovakistického studia v meziválečném Slovanském ústavě se zamýšlí Anna Mikušáková-Zelenková. Pro teorii a kritiku literatury pro mládež, která ztratila (věřme, že nikoli natrvalo) vinou nekvalitního redakčního vedení a koncepce časopis *Zlatý máj*, je rovněž podnětný příspěvek Zuzany Stanislavové nazvaný *K vztahom českej a slovenskej literatúry pre deti a mládež v 90. rokoch*. Badatelka mj. doporučuje větší výměnu hodnot mezi oběma literaturami a zvláště myšlením o nich (mezi centrem brněnským, popř. brněnsko-ostrovským u nás, a nitranským na straně slovenské).

— Nad různými koncepcemi česko-slovenských vztahů se zamýšlí příspěvek Miloše Zelenky. Analyzuje zvláště pojmy „literární vzájemnost“, „literární kontext“ a „literární společenství“ (v novém světě zvláště první pojem) a na závěr soudí, že aspekt biliterárnosti (spolu s bilingvismem) bude pravděpodobně slábnout. Je však jisté, že slovenská literatura zůstává (vedle např. pražské německé literatury nebo literatury česko-židovské) trvalou součástí české literární historie – a naopak. Ostatně i po roce 1992 spolupráce neustala, jakkoli se některé slovenské instituce, např. periodika jako *Literárny*

týždenník, orientovaly postupně nacionálně, až nacionalisticky. Svědčí o tom právě tzv. Durišinův tým, v němž měli účast mnozí čeští slavisté.

Sborník přináší množství zajímavých příspěvků, k jejichž analýze nemáme místo. Jako celek však naznačuje směry, jimiž by se měla slovakistika v Brně dále ubírat, neboť prostor je tu velmi široký a interpretačně vědecký (jak např. dokládají poslední dva příspěvky věnované Skácelově recepci na Slovensku /Ján Zambor/ nebo literárnímu přátelství Ivana Kadlečíka s Ludvíkem Vaculíkem /Gertraude Zandová/, popř. referát Tomáše Mazáče s přesahem do teorie knižní kultury atd. atd.). Jakkoli se bude nadále slovakistika chápat jako svébytná disciplína (kterou však od svého konstituování vždy byla), stopy československého literárního společenství budou ještě dlouho patrné. Možná se jednou znovu konstituuje tento literární celek na vyšší, konacionální nebo transnacionální bázi, jejíž pragmatika (M. Zelenka) vyplyne z nových společenských podmínek.

Alexej Mikulášek

Feministický pohled na ruskou literaturu z Opole

Piórem i wdziękiem. Kobiety w panteonie literatury rosyjskiej. Praca zbiorowa pod redakcją Wandy Laszczak i Darii Ambroziak. Uniwersytet Opolski, Opole 1999, 160 s.

Pravděpodobně je název této recenze poněkud hyperbolický: o feminismus jde jen v některých studiích tohoto invenčního sborníku, spíše jen o velmi důrazné připomenutí našeho často nespravedlivého, „mužského“ pohledu na duchovní výtvoř, v tomto případě na ruskou literaturu. Spiritus agens tohoto svazku, známá rusistka Wanda Laszczaková, byla a je průkopnicí tohoto tématu v polské rusistice. Lze říci, že se Opole postupně a především její zásluhou stalo centrem rusistického feministického bádání, stejně jako v oblasti stylistiky, v níž se zásluhou Stanisława Gajdy stalo evropsky významným pracovištěm. Wanda Laszczaková vydala již v roce 1993 knihu o literární tvorbě žen v Rusku první poloviny 19. století (Wanda Laszczak: *Twórczość literacka kobiet w Rosji pierwszej połowy XIX wieku. Wyższa szkoła pedagogiczna, Opole 1993*), později vydala monografii o Karolině Pavlovové (W. L.: *Karolina Pawłowa. Psychobiografia liryczna. Uniwersytet Opolski, Opole 1998*).

Vynikající je hned úvodní studie **Franka Göpferta** o kruhu spisovatelek v Tambově (město je známé jako kulturní centrum po celé 18. a 19. století): jde konkrétně o ženu básníka a gubernátora Jekatěrinu Deržavinovou, Jelizavetu Nilovovou, Marju Orlovovou a Varvaru Golycynovou. Autor obezřetně rýsuje jejich portréty, přitom velmi střízlivě, bez nadbytečného nadšení, a také odstiňuje jejich umělecké a obecně kulturní kvality a ambice. **Michail Fajnštejn** se v jiné stati zamýšlí nad osudem Varvary Miklaševičové. Je to snad materiálově a koncepčně nejpřínosnější studie svazku: mihnou se tam jména známých ruských spisovatelů včetně A. S. Gribojedova, A. S. Puškina, ale také N. I. Greče a F. V. Bulgarina. Stať jako by rehabilituje právě památku poslední jmenovaných a ukazuje na jejich rozporné chování a jednání: stěžl si dnes můžeme představit, proč se oba jevíli tak protikladně, ale mnohé z pseudorevolučního balastu